

Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 12. – Ст. 209. – Доступно з: <http://zakon.rada.gov.ua>.

10. Про стан, напрями реформування і фінансування освіти в Україні: Постанова Верховної Ради України від 21 червня 2001 р. (№ 2551-III). – Доступно з: <http://zakon.rada.gov.ua>.

11. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»): Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. (№ 896). – Доступно з: <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Рівний доступ до якісної освіти в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2006 р. (№ 948). – Доступно з: <http://zakon.rada.gov.ua>.

13. Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2005 р. (№ 1312). – Доступно з: <http://zakon.rada.gov.ua>.

14. Сімейний кодекс України (№ 2947-III) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Доступно з: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

15. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності: Положення Міністерства освіти і науки України від 7 листопада 2000 р. (№ 522). – Доступно з: <http://osvita.irpin.com>.

16. Згуровський М. Дослідницькі Університети: шанс для Європи / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2006. – № 39(618). – 14–20 жовтня. – Доступно з: <http://www.zn.kiev.ua>.

17. Лагунін В.Д. Людина і економіка: Соціоекономіка: навч. посібник / В.Д. Лагунін. – К.: Просвіта, 1996. – 336 с.

18. Лібанова Е.М. Ринок праці: навч. посібник / Е.М. Лібанова. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 224 с.

УДК 338.439.222

**М.В. Стадник,  
Я.Я. Пушак**

## **НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ РОЗВИТКУ ЙОГО АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ**

*Обґрунтовано роль агропродовольчого комплексу у формуванні економічної безпеки регіону. Окреслено суть функціональної структури агропродовольчого комплексу, виокремлено його структурні компоненти. Охарактеризовано напрями впливу регіональних органів влади на економіку регіону з метою підвищення його продовольчої безпеки.*

**Ключові слова:** економічна безпека, продовольча безпека, агропродовольчий комплекс, регіон.

*Обоснована роль агропродовольственного комплекса в формировании экономической безопасности региона. Определена суть функциональной структуры агропродовольственного комплекса, выделены его структурные компоненты. Охарактеризованы направления влияния региональных органов власти на экономику региона с целью повышения его продовольственной безопасности.*

**Ключевые слова:** *экономическая безопасность, продовольственная безопасность, агропродовольственный комплекс, регион.*

*The role of agro-food complex in the region economic security formation is grounded. The author outlines the essence of the functional structure of the agro-food complex, singles out its structural components, characterizes the directions of regional authorities influence on the region's economy and enhance of its food security.*

**Key words:** *economic security, food security, agro-food complex, region.*

**Постановка проблеми.** Потреба формування продовольчої безпеки як складової економічної безпеки виникає у зв'язку з необхідністю захисту національних інтересів держави, зокрема таких, як забезпечення соціальної стабільності, задоволення потреби населення у харчуванні, посилення незалежності вітчизняної економіки від імпорту, розвиток власного виробництва продовольчих товарів, створення резервних запасів для стабілізації продовольчого забезпечення.

Основною проблемою при оцінці економічної безпеки є з'ясування соціально-економічних параметрів та факторів впливу середовища. Найбільш дослідженим на сьогодні є національний рівень економічної безпеки, однак соціально-економічна безпека й стійкий її розвиток насамперед визначаються на регіональному рівні. Економічна безпека регіону характеризується здатністю його економіки функціонувати в режимі стійкого розвитку для забезпечення гідних умов життя населення, розвитку особистості, з метою протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних чинників.

**Стан дослідження.** Ключовим елементом у структурі формування економічної безпеки регіону є продовольча безпека, а точніше наявний потенціал регіону з її забезпечення.

Проблемі гарантування продовольчої безпеки присвячені праці багатьох вітчизняних і закордонних вчених [1; 2; 3; 4], питання формування продовольчої безпеки як важливої компоненти економічної безпеки регіону також не залишаються поза увагою вітчизняних дослідників [5; 6].

Однак, на наш погляд, недостатньо розкритими залишаються питання забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні, зокрема в частині виокремлення сфер інтересів і спеціалізації регіонів,

урахування притаманних їм особливостей розвитку агропродовольчого комплексу.

**Метою** дослідження є обґрунтування науково-методичних підходів до забезпечення економічної безпеки регіону на основі розвитку його агропродовольчої сфери.

**Виклад основних положень.** Вивчення особливостей структури й логіки організаційно-економічного розвитку агропродовольчого комплексу, а також динаміки розвитку його інфраструктурних ланок, дозволяє формувати механізми налаштування економічної системи та її ефективного пристосування до зовнішніх змін. Економічна цілісність агропродовольчого комплексу як економічного ядра господарських територіальних комплексів є об'єктивною основою розвитку, а також чинником забезпечення економічної безпеки. Агропродовольчий комплекс відіграє особливу роль у функціонуванні економіки будь-якого регіону нашої держави.

При розгляді економічної безпеки регіону та її продовольчої складової доволі часто вживають як синонімічні поняття «агропромисловий» та «агропродовольчий» комплекс, хоча за своїм функціональним характером ці поняття не є тотожні. Адже відповідно до загальноприйнятої термінології під агропромисловим комплексом розуміють сукупність взаємопов'язаних галузей народного господарства з виробництва, зберігання, заготівлі, транспортування, переробки і збуту сільськогосподарської продукції, а також виробництва засобів виробництва для сільського господарства та його виробничого обслуговування. Агропродовольчий ж комплекс – це сектор економіки, який об'єднує галузі і види економічної діяльності, що включені в технологічний ланцюг виробництва і просування на ринок сільськогосподарської продукції та продуктів харчування [7].

Господарська діяльність агропродовольчих комплексів проявляється в раціональному поєднанні різних видів економічної діяльності з урахуванням їх економічної безпеки. Удосконалення управління цими комплексами спрямоване на розвиток системи життєдіяльності населення території в умовах раціонального поєднання галузевого й територіального підходів до управління виробничими системами і їх інфраструктурами.

Об'єктивною основою господарської економічної діяльності територіальної агропродовольчої сфери є її стійкий розвиток з урахуванням економічної безпеки. Причому під комплексним розвитком агропродовольчої сфери варто розуміти особливий вид інтеграції комплекс-

су, що забезпечує розвиток продуктивних сил території на основі усунення значних внутрішньогосподарських диспропорцій і збереження здатності здійснювати динамічний розвиток власної економіки, всебічно використовуючи наявні природні, трудові й фінансові ресурси. Господарський комплексний розвиток на рівні регіональних утворень виявляється в раціональному поєднанні галузевої спеціалізації та регіонально-галузевої промислової і соціальної інфраструктур.

У змістовному плані сучасна концепція агропродовольчого комплексу в територіальному розрізі базується на таких концепціях його аналізу як квазідержава, квазігалузь, квазікорпорація, регіональний квазіринок, квазісоціум. Аналіз господарських комплексів як агентів економічної системи, що провадять відносно самостійну економічну політику, дозволяє виявити внутрішні економічні сили їх розвитку (ресурси, потужності, інфраструктуру), що формують територію (область, район) у єдине цілісне утворення, з'ясувати їх конкурентні позиції.

При розгляді економічної діяльності агропродовольчого комплексу з позиції компонентів його функціональної структури і призначення на території як цілісної одиниці доцільно виділити шість взаємозалежних сфер діяльності (рис. 1), кожна з яких реалізується у відповідному комплексі:

- виробничо-економічна сфера з її галузевими й регіональними компонентами матеріального виробництва реалізується в агропродовольчому комплексі, що виробляє валовий регіональний продукт;
- фінансово-економічна сфера забезпечує через фінансово-кредитні інститути всі макроекономічні пропорції, фінансові зв'язки галузей економіки;
- соціально-демографічна сфера реалізується через соціальний комплекс життєзабезпечення, що включає всі галузі відтворення духовно-культурного розвитку населення території і його соціального захисту;
- сфера регіонального господарства включає всі інфраструктурні комплекси забезпечення життєдіяльності території;
- природно-екологічна сфера включає системи екологічного комплексу, призначені для вирішення проблем раціонального природокористування, зокрема, утилізації відходів, очищення повітря, стічних вод та ін.;
- адміністративно-правова й політична сфера включає комплекси функціонування державних і регіональних органів влади й контролю в регіоні.

Виробничо-економічна сфера		Фінансово-економічна сфера	
Сфера регіонального господарства	Промислові комплекси	Фінансово-кредитні інститути	
	Інфраструктурні комплекси життєзабезпечення	<b>Мета розвитку – забезпечення якості життя населення</b>	Соціальні комплекси життєзабезпечення
	Екологічні комплекси охорони природи	Адміністративні й політичні комплекси	
Природно-екологічна сфера		Адміністративно-правова й політична сфера	
Соціально-демографічна сфера			

*Рис. 1. Функціональна структура агропродовольчого комплексу регіону*

Показниками комплексності розвитку агропродовольчої сфери в регіоні можуть бути, по-перше, продукція внутрішньорегіонального виробництва, яка споживається в регіоні.

По-друге, питома вага продукції міжгалузевого призначення; по-третє, показники, що характеризують ступінь використання регіональних продуктів.

З огляду на це, регіональна агропродовольча стратегія повинна базуватись на системі цілей, завдань і дій регіональних органів влади щодо управління господарськими комплексами, які б були спрямовані на ефективне використання економічних ресурсів та всього потенціалу господарської діяльності регіону задля виробництва харчових продуктів з метою забезпечення стійкого зростання економіки й підвищення рівня життя населення території.

На рис. 2 представлено основні завдання регіональної політики, вирішення яких забезпечить як посилення економічної безпеки регіону загалом, так і його аграрнопродовольчої сфери зокрема.

На нашу думку, доцільно виділяти наступні складові економічної безпеки регіону:

фінансова (як стабільність фінансово-бюджетної системи задля забезпечення соціально-економічного розвитку регіону);

виробнича (характеризується наявністю ресурсної бази й сформованої спеціалізації);

соціально-демографічна (відображає розвиток регіонального ринку праці, рівень безробіття й соціальної диференціації суспільства,

рівень бідності, культури, доступності освіти, медобслуговування, забезпечення житлом й інші);

продовольча (відображає рівень забезпеченості якісними продуктами харчування в регіоні);

екологічна (враховує рівень забруднення навколишнього середовища й витрати на його ліквідацію).



*Рис. 2. Цільові настанови й завдання активізації розвитку й забезпечення безпеки господарських комплексів на регіональному рівні*

Стабільність розвитку агропродовольчого комплексу регіону значною мірою залежить від ефективності діяльності державних органів влади на регіональному та субрегіональному рівнях. Адже обласні державні адміністрації володіють вагомим арсеналом інструментів, з

допомогою якого можливо підвищити продовольчу безпеку в регіоні, а також стимулювати місцевих сільськогосподарських виробників, а саме через:

- реалізацію на території області єдиної державної політики в сфері продовольчої безпеки з урахуванням місцевих умов;
- формування та реалізацію власних цільових програм з продовольчої безпеки за напрямками, що не входять до державної цільової програми;
- організацію контролю за якістю харчових продуктів, матеріалів і виробів, що виготовляються і перебувають в обігу на території регіону;
- розробку проекту обласного продовольчого замовлення області на наступний рік з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування;
- залучення до виконання державних замовлень, що фінансуються за рахунок коштів обласного бюджету, насамперед місцевих сільгоспвиробників;
- організацію збору та аналіз даних про продовольче забезпечення населення, а також підготовку прогнозів щодо динаміки розвитку на регіональному ринку продовольства;
- розробку рекомендацій для державних органів влади вищого рівня щодо впровадження законодавчих норм та економічних стимулів, спрямованих на заміщення імпортованої сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на вітчизняні.

Щодо органів місцевого самоврядування, то задля підвищення продовольчої безпеки на території відповідного муніципального утворення, вони повинні надавати підтримку сільгоспвиробникам і підприємствам харчової та переробної промисловості в організації виробництва і збуту виробленої ними продукції, брати участь у прийнятті рішень про розміщення об'єктів виробництва продовольства та ін.

Регіональні органи влади задля моніторингу стану та тенденцій розвитку у сфері продовольчої безпеки можуть і повинні формувати: статистичні дані про стан виробництва продуктів харчування, їх постачання та споживання; регіональні баланси необхідного і фактичного рівня виробництва продовольства.

При дослідженні економічної безпеки регіонів особливу увагу слід надавати проблемі класифікації внутрішніх та зовнішніх загроз, що мають вплив на її формування. Основними внутрішніми загрозами

розвитку вітчизняних регіонів є: значне соціальне розшарування населення; низькі темпи промислового й сільськогосподарського розвитку; нецільове використання бюджетних коштів; безробіття; дотаційність місцевих бюджетів; помилки у формуванні регіональної економічної політики.

До зовнішніх загроз слід віднести: виклики глобалізації; нелегальний і необлікований імпорт; незаконна міграція; «брудні» зовнішні інвестиції й інші.

Таким чином, внутрішні й зовнішні загрози забезпеченню економічної безпеки територіальних утворень необхідно розглядати як стан захищеності життєво важливих економічних інтересів індивіду, населення, територіальної громади й держави загалом через оцінку факторів впливу на економічну безпеку об'єкта (регіону, муніципального утворення, промислового комплексу та ін.), а також оцінку здатності економічної безпеки об'єкта протистояти загрозам, підвищенню його господарського потенціалу [8; 9].

Особливості регулювання економічної безпеки регіонів нами розглядаються на основі оцінки розвитку їх агропродовольчих комплексів. Побудову системи забезпечення економічної безпеки регіону доцільно здійснювати з урахуванням дискретності економічного простору на основі економічних інтересів суб'єктів господарювання для підтримки соціальної стабільності життя населення і його захисту.

Економічна безпека характеризує соціальний стан суспільства як інституціональної системи відтворення умов сталого економічного розвитку за допомогою дії соціальних механізмів, що забезпечують її стабільність, повторюваність і оновлення суспільних відносин. При цьому стратегія економічної безпеки регіональних господарських комплексів формується за таких умов розвитку, як зростання соціально-економічного потенціалу цих комплексів; забезпечення стабільності регіональної економіки за рахунок захисту приватної власності суб'єктів господарювання; створення умов забезпечення саморозвитку господарських комплексів і розробка заходів забезпечення їх безпеки; а також формування умов підвищення соціально-економічної активності населення.

Необхідно виділити низку сфер перетину економічних інтересів регіональних органів управління й суб'єктів господарювання в процесі забезпечення економічної безпеки регіону: розвиток регіонального ринку товарів і послуг та міжрегіональних зв'язків, забезпечення ефективного функціонування регіонального ринку праці, прове-



дення ефективної бюджетної політики в регіоні, розвиток виробничої й соціальної інфраструктури, використання природних ресурсів і природоохоронна діяльність, енергетичне забезпечення регіону.

Внаслідок здійснення постійного моніторингу стану економічної безпеки регіону система управління здатна гнучко реагувати на постійно змінювані економічні, соціальні й політичні умови як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Якість системи управління економічною безпекою регіону забезпечується ефективністю прийняття управлінських рішень, що враховують систему взаємних економічних інтересів як господарюючих суб'єктів, так і регіональних органів управління.

**Висновки.** Продовольча безпека є одним з системоформувальних чинників економічної безпеки регіону. З огляду на це, при формуванні стратегії забезпечення економічної безпеки вітчизняних регіонів необхідно приділити належну увагу проблемним питанням: розвитку інфраструктури, стимулюванню розвитку агробізнесу та агроіндустрії, підвищення конкурентоспроможності приватного сектора на регіональному та національному рівнях, стабільного та рівномірного росту сільського господарства та розвитку сільських територій, забезпечення достатнім обсягом продуктів харчування місцевого виробництва та забезпечення доступу до них усіх верств населення.

З метою удосконалення організації та управління забезпеченням продовольчої безпеки на рівні регіону необхідно: здійснювати моніторинг, прогнозування та контроль стану продовольчої безпеки; оцінювати стійкість продовольчого забезпечення міст та територій, залежних від зовнішнього постачання продуктів. Ще одним стратегічним завданням щодо підвищення продовольчої безпеки регіону є реформування системи управління аграрним сектором у напрямку раціонального поєднання територіально-самоврядної і галузевої систем управління комплексним розвитком сільського господарства і сільських територій.

---

1. Білик Ю.Л. Продовольча безпека України: стан, проблеми та використання потенційних резервів продовольчого забезпечення населення / Ю.Л. Білик // К.: Фенікс, 2000. – 56 с.

2. Гордеев А.В. Продовольственная безопасность России / А.В. Гордеев, А.И. Алтухов, Д.П. Вермель // Аграрная наука. – 1999. – № 9. – С. 2–4.

3. Ушачев И. Проблемы обеспечения продовольственной безопасности государств-участников СНГ / И. Ушачев // Междунар. с.-х. ж. – 2000. – № 5. – С. 60–64.

4. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Зінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

5. Болдуєв М.В. Державне регулювання регіонального агропромислового комплексу: монографія / М.В. Болдуєв. – Запоріжжя: КПУ, 2009. – 304 с.

6. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / [Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. та ін.]; за ред. Геєця В.М. – Х.: ІНЖЕК, 2006. – 240 с.

7. Деякі питання продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 93. – С. 345.

8. Риски в современном бизнесе / [П.Г. Грабовый, С.Н. Петрова, С.И. Полтавцев, К.Г. Романова и др.]. – М: Алакс, 1994. – 200 с.

9. Вітлінський В.В. Ризик у менеджменті / В.В. Вітлінський, С.І. Наконечний. – К.: Борисфен-М, 1996. – 326 с.

УДК 65.012.8:33 + 332.12(477+339.923.061.1)

І.Г. Бабець

## СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ СПІВРОБІТНИЦТВА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС ЯК ЧИННИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

*На основі системного підходу обґрунтовано доцільність активізації інтеррегіонального співробітництва України та країн ЄС як засобу зміцнення економічної безпеки на регіональному рівні. Доведено зростання ефективності міжнародної взаємодії регіонів у процесі інтеррегіонального співробітництва за рахунок виникнення ефекту просторової синергії.*

**Ключові слова:** *інтеррегіональне співробітництво, економічна безпека, економічна система, синергетичний ефект*

*На базі системного підходу обґрунтовано цілесобразність активізації інтеррегіонального співробітництва України та країн ЄС як інструмента посилення економічної безпеки на регіональному рівні. Доведено зростання ефективності міжнародного взаємодіяння регіонів у процесі інтеррегіонального співробітництва за рахунок виникнення ефекту просторової синергії.*

**Ключевые слова:** *интеррегиональное сотрудничество, экономическая безопасность, экономическая система, синергетический эффект.*

*This article based on systematic approach proves the expediency to enhance the interregional cooperation between Ukraine and EU countries as a means of strengthening of economic security at the regional level. It proves the growth of efficiency of international cooperation in the process of the interregional cooperation through the effect of spatial synergies.*

**Key words:** *international cooperation, economic security, economic system, synergistic effect.*